

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว้าประเทศ
(วงศักรมหนอ)

งานศึลปห้ตถกรรมประเภท
เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด

เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด งานหัตถกรรมพื้นบ้านเก่าแก่ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเชื้อสายมอญที่อาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี จัดเป็นเครื่องปั้นดินเผาชนิดไม่เคลือบ เมื่อเผาสุกแล้วจะได้สีส้มอ่อนจนถึงสีแดง ในอดีตชาวมอญเน้นการปั้นข้าวของเครื่องใช้ที่ใช้ประโยชน์ภายในครัวเรือน อาทิ ครก กระจ่าง อ่าง โอ่ง ที่มีการปั้นรูปแบบที่เรียบง่าย แต่สำหรับเครื่องปั้นดินเผาที่มีลวดลายวิจิตรสวยงาม จะทำเฉพาะไว้สำหรับเพื่อมอบเป็นของกำนัลให้ผู้ใหญ่หรือสำหรับนำไปถวายวัดหรือให้ลูกหลานเก็บฝีมือบรรพบุรุษเอาไว้ โดยมีเทคนิคการสร้างลวดลายที่มีเอกลักษณ์อันโดดเด่นอยู่ 3 ประเภท คือ ลายที่เกิดจากการขีด การฉลุลายโปร่ง และการกดเพื่อให้เกิดความนูนของเนื้อดิน ในอดีตจะมีการตกแต่งลวดลายเพียงแค่การขีดและการกดนูนเท่านั้น ลวดลายของเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดจะตกแต่งลวดลายเลียนแบบธรรมชาติ เช่น ลายกลีบบัว หรือลายบัวคว่ำบัวหงาย ลายใบไม้ ลายดอกไม้ ปัจจุบันการใช้ประโยชน์จากเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดลดน้อยลงด้วยความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

ทำให้คนหันมาใช้วัสดุสมัยใหม่ทดแทน การสร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดจึงหันมาทำเพื่อเป็นของประดับตกแต่ง ของขวัญของที่ระลึก หรือของสะสม แทนการใช้งานจริงอย่าง หม้อน้ำ ชั้นน้ำมนต์ คนโทน้ำ ฟานรอง ที่กรวดน้ำ เป็นต้น และด้วยความพิเศษของเนื้อดินที่มีคุณภาพดี มีความเหนียวและไม่จับตัวเป็นก้อน ผสานกับภูมิปัญญาการปั้นและการแกะลวดลายจึงทำให้เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดเป็นงานหัตถกรรมอันทรงคุณค่าที่ควรรักษาไว้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาสืบไป

เอกลักษณ์ที่สะท้อนภูมิปัญญา และทักษะเชิงช่าง

ลักษณะโดดเด่นของเครื่องปั้นดินเผาบ้านเกาะเกร็ด คือเป็นเครื่องปั้นดินเผาประเภทเนื้อเครื่องดินไม่เคลือบ ที่มีความพรุนตัวมาก (Earthenware) มีสีส้มอ่อนจนถึงสีแดง หรือหากเป็นสีดำก็จะเกิดจากการผสมแกลบลงไปเหนื้อดิน และเผาด้วยไฟแรงสูง รูปแบบของเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด ในอดีต เป็นการปั้นขึ้นเพื่อเป็นของของใช้ภายในครัวเรือน ในอดีตนิยมทำลวดลายเพียงแค่ว่าคอกและไหลของภาชนะ อาทิ โอง๋ หม้อน้ำ ด้วยลวดลายแบบง่าย ๆ ใช้เทคนิคการแกะพิมพ์ ลายลงบนหนามทองกลางป่า หรือ นมทองกลาง แล้วจึงนำ ดินที่ทำเป็นส่วนลวดลายมากทับ เกิดเป็นลวดลายนำไปปะติด กับโอง๋อีกครั้งหนึ่ง หรือ ลายอีกประเภทคือ ลายขีด จะใช้วัสดุ ใกล้เคียงตัวขีดลวดลายง่าย ๆ ลงบนไหลของโอง๋น้ำ

สำหรับเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนที่ใดอีกสิ่งหนึ่งนั่นคือ โอง๋น้ำ โอง๋เกาะเกร็ดในอดีต จะมีขนาดใหญ่ แบ่งเป็นหลาย ขนาด โอง๋ใหญ่ โอง๋กลาง โอง๋สลักเบอร์ 1 ถึง เบอร์ 6 (เรียงเป็น ตัวเลขเรียงลำดับจากขนาดใหญ่ไปหาขนาดเล็ก ตามลำดับ) สุดท้ายคือ โอง๋พลูซึ่งมีขนาดเล็กที่สุด

โองกลาง

- โองใหญ่ มีรูปทรงเป็นรูปไข่ ทรงสูง ไหล่กว้าง ปากกว้าง ท่อนล่างจากกลางโองสอบน้อย ๆ ไปถึงก้น ก้นตัดแบน ขนาดปากโองจะกว้างกว่าก้นโอง ขอบโองกลมเรียบแบบครึ่งวงกลม ไม่มีฝา ใช้อ่างขนาดใหญ่ปิดครอบแทนฝา ไม่สลักลาย บรรจุ น้ำได้ประมาณ 10 ปีบ

- โองกลาง มีขนาดเล็กกว่าโองใหญ่ สูงประมาณ 60 เซนติเมตร ปากกว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ไม่สลักลาย ไม่มีฝา บรรจุ น้ำได้ 8 ปีบ

- โองสลัก รูปทรงจะแตกต่างจากโองใหญ่และโองกลางคือ จะมีรูปทรงอ้วนป้อม ไม่สูงเพรียว ไหล่กว้าง ขอบโองทำเป็นเส้นขดดินเล็ก ๆ ยาวตลอดขอบ เพื่อรองรับฝาโองไม่ให้เคลื่อน ขอบโองป็นเป็นปล้องข้อด้วยการประทับแม่พิมพ์ที่ทำจากนมทองหลางปา ลวดลายเรียบง่าย เช่น ลายบัวคว่ำบัวหงาย มีฝาโองปิดคล้ายจานมีจุดดินเผาแบนที่ส่วนบนสำหรับวางขัน น้ำบนฝาโองได้ ส่วนฝาสลักลายง่าย ๆ เช่นกัน โองสลัก มี 6 ขนาด จากเบอร์ 1-6 ไล่ลำดับจากขนาดใหญ่ไปหาขนาดเล็ก

- โองพลุ เป็นโองขนาดเล็กกว่าโองเบอร์ 6 ใช้สำหรับใส่พลุที่จะทำให้พลุสดได้นานกว่าไว้ด้านนอก

โองน้ำของเกาะเกร็ดจะไม่มีการเคลือบผิวด้านนอก ทำให้น้ำที่เก็บมีความเย็น แต่มีข้อเสียคือ น้ำสามารถซึมออกได้ด้วยภูมิปัญญาของชาวมอญเกาะเกร็ด จึงมีการปั้นขารองโองน้ำขนาดเล็กก้นกลม เพื่อไว้ใส่น้ำดื่มในเรือ เพื่อไม่ให้น้ำซึมออกลงแผ่นกระดานเรือซึ่งอาจจะทำให้พื้นเรือเน่าได้ ส่วนโองใบใหญ่ ผู้ใช้จะต้องนำไม้กากบาท มารองกันโองแทบทุกบ้าน

โองส่วนใหญ่แม้ไว้ใส่น้ำดื่ม แต่บางแห่งเช่น ชาวจังหวัดสุโขทัยนิยมใช้โองใหญ่หรือโองกลางสำหรับบ่มผลไม้ เช่น ละมุด ชาวสวนธนบุรีและนนทบุรี นิยมใช้โองใหญ่และโองกลางสำหรับบ่มกล้วย ส่วนโองสลักเบอร์ 6 ซึ่งมักเป็นโองขนาดเล็กนั้น ส่วนมากมักไว้ใส่น้ำดื่มในเรือสำหรับผู้ที่ค้าขายทางเรือ

นอกจากนี้ เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด ยังปั้นของใช้ประเภท อ่าง ครก หลากหลายรูปแบบ อาทิ อ่างกุงษาหรือ อ่างกะเทิน ตัวอ่างมีลักษณะโค้งน้อย ๆ ใต้ขอบอ่างงุ้มเข้า กัน ตัดแบน สูงประมาณ 15 เซนติเมตร ใช้สำหรับยี่แบ่งขนมจีนหรือถวายเป็นวัดเพื่อใช้ในการย้อมจีวรพระ เป็นต้น และอ่างปลาร้า ซึ่งเล็กกว่าอ่างกะเทิน ใช้สำหรับหมักปลาทำปลาร้า ขอบอ่างแบน สามารถใช้เป็นฝาโอ่งใหญ่หรือโอ่งกลางได้

ส่วนการปั้นครกนั้นในอดีตใช้สำหรับตำน้ำพริกคู่คริวเรือน โดยแบ่งการปั้นรูปทรงหลักได้เป็น 2 รูปแบบ คือ ครกตีนช้าง และครกทรงระฆัง (ครกตีนม้า) แบบแรกคือ ครกตีนช้าง มีรูปทรงกระบอกหน้าปากผาย ตัวครกสอบลงที่ก้น ขอบหน้าเอนใหญ่ ก้นหน้ากว่าครกทั่วไป แบบที่สอง คือ ครกทรงระฆัง รูปร่างเพรียว ขอบหน้า คล้ายระฆัง เวนคอด ก้นเล็กกว่าครกตีนช้าง ผู้ซื้อนิยมซื้อครกทรงระฆังเพราะบรรทุกใส่เรือเวลาขนส่งได้มากกว่าครกตีนช้าง แต่ละรูปแบบสามารถปั้นได้หลายขนาด ได้แก่ ครกหน้าใหญ่ ครกหน้ากลาง ครกยั่ว ครกโลด (เป็นครกที่ชาวประมงใช้สำหรับผูกถ่วงจอบปลา) ครกเรือจ้าง แล้วแต่คริวเรือนไหนต้องการขนาดใด ส่วนครกใหญ่พิเศษ ไว้สำหรับตำน้ำพริกในงานบุญ เลี้ยงคนจำนวนมาก นอกจากนี้ครกยังไว้ใช้สำหรับตำหมากมีทั้ง ครกตำหมากใหญ่ ครกตำหมากเล็ก ด้วยคนในอดีตนิยมกินหมากกันเป็นประจำ

นอกเหนือจากนี้ยังมีการปั้นบรรจุภัณฑ์สำหรับใช้ในคริวเรือน เช่น กระปุกน้ำตาล ใช้ใส่น้ำตาลโตนดหรือน้ำตาลมะพร้าว ปากกว้าง 10 เซนติเมตร สูง 20 เซนติเมตร กระปุกจาวี รูปทรงอ้วนกลมป้อมเตี้ย ใหญ่กว่า ปากกว้าง คล้ายโอ่งสลักขนาดเล็ก สูง 15 เซนติเมตร ปากกว้าง 10 เซนติเมตร ใช้ใส่ปูนกินกับหมาก ใส่กะปิ ใส่ปลาร้า ปลาเจ่า ปลาจ่อม ปลาต้ม หม้อไม้ตอง เป็นต้น

เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดอีกประเภทหนึ่ง คือ หม้อน้ำ เป็นภาชนะใส่น้ำไว้ดื่มบนเรือน คล้ายคนโททางภาคเหนือ จะมีลักษณะก้นมน มีขารองรับ มีฝาเป็นยอดแหลม ตัวแทนของพระเจดีย์ที่เป็นแรงบันดาลใจของชาวมอญที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างมาก ส่วนตัวภาชนะเน้นปั้นให้กลมอ้วน แสดงออกถึงความอุดมสมบูรณ์ หม้อน้ำนั้นจะไม่นิยมแกะสลักลวดลายทั้งใบ เพราะเนื่องจากเว้นที่ให้มีผิวเรียบเพื่อให้เกิดการระคายความร้อนให้น้ำภายในภาชนะ จะได้น้ำดื่มที่เย็นชื่นใจ ในอดีตหม้อน้ำจะไม่มีการสลักลวดลายวิจิตรแต่อย่างใดดังเช่นในปัจจุบันที่มีการแกะสลักลวดลายวิจิตรเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่า เนื่องจากไม่ได้นำไปใช้ใส่น้ำจริง

ครกโบราณ

เครื่องใช้ทำจากเครื่องปั้นดินเผา

หม้อน้ำโบราณ

เครื่องปั้นดินเผาที่ได้รับความนิยมมาจนถึงในปัจจุบัน คือการแกะสลักเครื่องปั้นดินเผาลายวิจิตร ที่ช่างปั้นในอดีต มิได้ปั้นเพื่อการค้า แต่ปั้นด้วยใจรัก ช่วงเวลายามว่าง แข่งขันกัน สลักเสลาลวดลายเพื่อประลองฝีมือ หรือ ตั้งใจประดิษฐ์ประดอย สลักลวดลายให้เครื่องปั้นดินเผานี้เป็นของกำนัลมอบให้ผู้ใหญ่ ที่เคารพนับถือ หรือถวายพระ เรียกว่าเครื่องบรรณาการ ซึ่งมีลวดลายที่ละเอียดปราณีตงดงามเป็นพิเศษ ช่างปั้นมอญได้

สืบทอดศิลปะในราชสำนักต่อกันมาเกือบสองร้อยปีจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

ลวดลายที่แกะสำหรับตกแต่งเครื่องปั้นเกาะเกร็ดมี 3 ประเภท ตามลักษณะของวิธีการแต่งลาย คือ ลายที่เกิดจากการขีดหรือสลัก ลายที่เกิดจากการฉลุลายโปร่ง และลายที่เกิดจากการกดให้เนื้อดินนูนขึ้นหรือต่ำลงตามแบบของลาย

การขีดหรือการสลัก

การแบ่งสัดส่วนร่างลาย

เตาเผาใช้ที่แก๊สหรือไฟฟ้า

เครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกร็ด เดิมในอดีตทำจากดินเหนียวท้องถิ่นในพื้นที่เกาะเกร็ดผสมกับทรายแม่น้ำเพื่อเพิ่มความแกร่ง ที่หาได้ทั่วไปในแม่น้ำเจ้าพระยาและเผาในเตาเผาแบบประทุน ที่ชาวบ้านเรียกว่า เตาหลังเต่า เป็นเตาเผาระบบความร้อนขึ้น มีช่องใส่ฟืนอยู่ด้านหน้า ใช้ฟืนจากไม้เบญจพรรณและไม้จากป่าชายเลนในการเผา ปัจจุบันดินเหนียวที่มีคุณภาพเหมาะสมในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่เกาะเกร็ดหายาก ช่างปั้นต้องสั่งซื้อดินเหนียวนอกเกาะเกร็ดบริเวณใกล้เคียงและจังหวัดปทุมธานีมาใช้ และส่วนใหญ่ไม่เผาในเตาประทุนแบบเดิมแล้ว เพราะเตาเหล่านั้นเก่ามากชำรุดทรุด

โทรม ยกแก่การบูรณะหรือสร้างขึ้นใหม่ ที่ยังคงใช้การได้มีเพียง 2 เตา ซึ่งใช้ในการเผาครก ต่อมาเปลี่ยนเป็นใช้เตาลักษณะแบบ เตาจีน ชาวบ้านมักเรียกว่า เตาแมงป่อง รูปร่างคล้ายห้องยาวขนาดใหญ่มีช่องใส่ฟืนอยู่ด้านหน้าและด้านบนตรงแนวสันหลังคาเตา 5 ช่อง ใช้เศษไม้จากโรงเลื่อยและทางมะพร้าวแห้งสำหรับเร่งให้ไฟแรงแทนไม้จากป่าชายเลนใช้เผากระถาง อ่าง หรือของขนาดใหญ่ ปัจจุบันชาวมอญเกาะเกร็ดสร้างเตาขนาดเล็กรูปร่างสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดประมาณ 1.50 x 1.50 เมตร ชาวบ้านเรียกว่า เตาถัง ใช้กะลามะพร้าว ฟืน และเศษไม้เป็นเชื้อเพลิง สำหรับเผาเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก ๆ

ความเป็นมาของเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด

เกาะเกร็ด ถือเป็นย่านชุมชนที่มีความเจริญมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย หากย้อนไปในประวัติศาสตร์ เกาะเกร็ดเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มครอบครัวชาวมอญอพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระมหากษัตริย์ของไทย นับตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งทรงเลือกพื้นที่ช่วงเกาะเกร็ดเป็นพื้นที่หนึ่งที่ทำให้ชาวมอญอพยพเหล่านี้มาตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยจนเจริญรุ่งเรือง เกาะเกร็ด จึงได้ขึ้นชื่อว่าเป็นชุมชนคนมอญแต่โบราณที่มีวิถีชีวิตแบบชาวบ้านริมลำน้ำเจ้าพระยาที่เรียบง่าย มีลักษณะความเป็นธรรมชาติที่สวยงาม มีวัฒนธรรมและประเพณีที่งดงามที่ยังคงอนุรักษ์ไว้ได้เป็นอย่างดี มีโบราณสถาน โบราณวัตถุเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม ที่เป็นเอกลักษณ์และควรแก่การอนุรักษ์

คนทั่วไปรู้จัก “เกาะเกร็ด” ในฐานะของเกาะกลางน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง โดยมีพระเจดีย์มูเตาของวัดปรมัยยิกาวาส เป็นสัญลักษณ์ประจำฝั่งทำน้ำของเกาะ เกิดจากการขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อปี พ.ศ. 2265 ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ คลองลัดดังกล่าวเรียกว่า

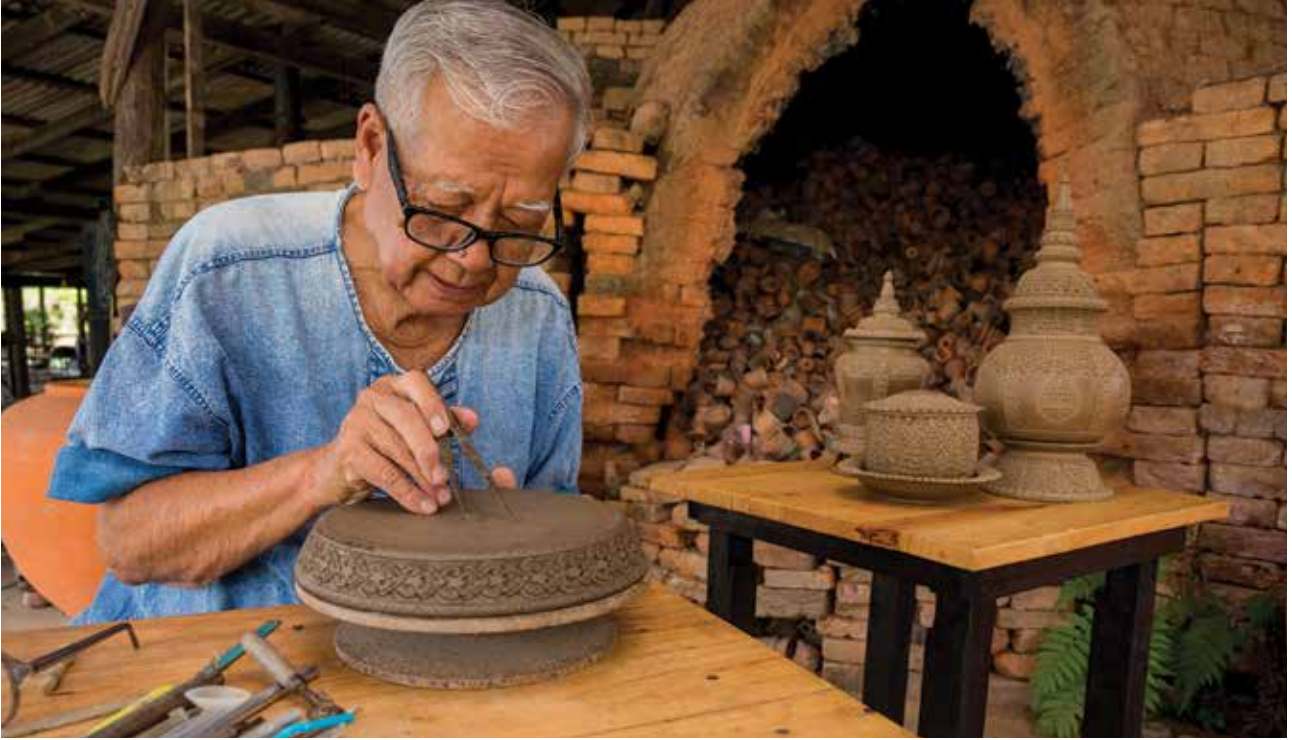
“คลองลัดเกร็ดน้อย” หรือ “คลองเตร็ดน้อย” ปัจจุบันมีฐานะเป็นตำบลหนึ่งในท้องที่อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีเนื้อที่ประมาณ 4.2 ตารางกิโลเมตรหรือ 2,625 ไร่

ต่อมากระแสน้ำเปลี่ยนทิศและกัดเซาะตลิ่งทำให้คลองสายนี้ขยายเป็นแม่น้ำลัดเกร็ด แผ่นดินตรงแหลมจึงกลายเป็นเกาะในรัชสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระบุในโฉนดชื่อว่า เกาะศาลากุล ตามชื่อวัดศาลากุลที่สร้างโดยเจ้าพระยารัตนธิเบศร์ (กุน รัตนกุล) ตั้งแต่สมัยธนบุรี ต่อมาเมื่อตั้งอำเภอปากเกร็ดจึงเรียกเป็น “เกาะเกร็ด”

จนกระทั่งผ่านไปกระแสน้ำได้ค่อย ๆ เซาะฝั่งคลองน้อยให้ใหญ่ขึ้น จนส่วนที่เป็นแหลมถูกตัดขาดจากแผ่นดินและกลายเป็นเกาะกลางแม่น้ำในที่สุด

เกาะเกร็ดเป็นย่านชุมชนที่มีความเจริญมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เป็นทั้งชุมชนค้าขายและเป็นที่ตั้งด้านตรวจเรือต่าง ๆ ที่จะเดินทางผ่านไปมายังอยุธยา รวมถึงวัดวาอารามต่าง ๆ บนเกาะเกร็ดล้วนมีความสวยงาม ล้วนแล้วแต่เป็นศิลปะสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยาทั้งสิ้น แต่คงจะมาร้างคนเมื่อพม่ามายึดกรุงศรีอยุธยา หลังจากกอบกู้เอกราชได้ พระเจ้าตากสินมหาราช จึงโปรดให้ชาวมอญที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บริเวณเกาะเกร็ดแห่งนี้อีกครั้ง

อาชีพหลักของชาวมอญเกาะเกร็ดที่ขึ้นชื่ออย่างหนึ่งคือการทำเครื่องปั้นดินเผาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษได้ใช้วิชาความรู้ ความชำนาญในการทำเครื่องปั้นดินเผา ประกอบกับพื้นที่เกาะเกร็ดมีดินเหนียวคุณภาพดีเหมาะสำหรับการทำเครื่องปั้นดินเผา คือ ดินมีความเหนียว สีนวลหรือปนเหลืองไม่ดำเกินไป เนื้อดินจับกันเป็นก้อน ไม่ร่วนซุย ชาวมอญกลุ่มนี้จึงทำเป็นอาชีพหลักในการดำรงชีพ เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดจึงเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่เก่าแก่ เป็นงานหัตถกรรมที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่มีมานานกว่า 200 ปี จนเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า เกาะเกร็ดเป็นแหล่งชุมชนช่างผลิตเครื่องปั้นดินเผาชั้นเลิศมาตั้งแต่อดีต มีรูปทรงสวยงาม มีลวดลายจากการแกะสลัก

ที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่งดงามเหมาะสมแก่ประโยชน์ใช้สอย ทนทาน จนกลายเป็นที่ยอมรับ เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายว่าเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในประเทศไทย

แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดที่สำคัญ จะอยู่บริเวณเกาะเกร็ดหมู่ 1 หมู่ 6 หมู่ 7 ตั้งอยู่ระหว่างวัดปรมัยยิกาวาส และวัดไผ่ล้อมในปัจจุบัน ซึ่งคนมอญจะเรียกว่า “กวางอาฆาน” แปลว่า “บ้านเครื่องปั้น” นอกจากนี้ยังมีบ้านอื่นๆ ที่มีชื่อตามภาษามอญอีก เช่น กวางฮาโม (บ้านล่าง) กวางฮาตาว (บ้านบน) กวางไต้ และ กวางอะลัด เป็นต้น

เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด เคยประสบภัยธรรมชาติจนเกือบจะสูญหายไปเนื่องจากปัญหาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก แต่ต่อมาเมื่อเกาะเกร็ดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม ผู้คนจากต่างถิ่นที่เดินทางมาเยี่ยมชมบนเกาะแห่งนี้ ได้ทำให้กระแสอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเกิดความคึกคักขึ้นมาอีกครั้ง ชาวบ้านได้รวมตัวกันเพื่อรวบรวมองค์ความรู้จากผู้คนรุ่นเก่าที่ยังหลงเหลืออยู่ และพยายามถ่ายทอดออกมาเป็นชิ้นงานที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้คนในยุคสมัยใหม่มากขึ้น มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความทันสมัยมากขึ้น เช่น โคมไฟดินเผาแกะสลัก เตาน้ำมันหอมระเหยแกะสลัก หม้อขมิ้นแกะสลัก แก้วกาแฟแกะสลัก ที่กรวดน้ำแกะสลัก เป็นต้น ทำให้เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดได้รับความนิยมขึ้นอีกครั้ง และผลิตภัณฑ์มีมูลค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้นด้วย

กรรมวิธีการทำเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด

วัสดุ / อุปกรณ์ทำเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด

ดิน ดินเป็นหัวใจสำคัญของเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด เนื้อดินที่เหมาะสมจึงต้องมีลักษณะเหนียว มีสีนวลปนเหลือง หรือสีไม่ดำเกินไป เนื้อดินจับเป็นก้อนแน่นไม่ร่วนซุย เดิมทีดินที่มีคุณภาพดีเช่นนี้หาได้ทั่วไปในเกาะเกร็ด แต่ปัจจุบันดินเหล่านี้เริ่มหายากขึ้นเนื่องจากเจ้าของที่นาหรือที่สวนมักจะไม่ขายให้แก่ช่างปั้น ทำให้ช่างปั้นต้องออกหาซื้อดินจากที่อื่น เช่น ดินฝั่งตรงข้ามเกาะเกร็ดซึ่งมีคุณภาพใกล้เคียง หรือดินบริเวณจังหวัดปทุมธานี ซึ่งจะต้องหาซื้อในช่วงปลายฤดูฝนประมาณเดือน 11 เพื่อให้ได้ดินที่อุ้มน้ำฝนไว้ทำให้เนื้อดินไม่แข็ง

การหมักดิน หรือการนำเอาดินที่ขุดมาไปตากแดดตากฝนทิ้งไว้ระยะหนึ่ง อาจจะมีการรดน้ำให้ดินชุ่มฉ่ำอยู่เป็นระยะ จากนั้นจึงจะเข้าสู่ขั้นตอนการย่ำดิน โดยนำดินมาวางแผ่ลงบนพื้นที่มีทรายรองรับเพื่อกันไม่ให้ดินติดกับพื้นโรงงาน แล้วใช้ควายเดินย่ำไปมาบนกองดิน ขณะควายย่ำบนดินนั้นก็ต้องคอยเอาน้ำรดดินเสมอ เพื่อให้ดินนิ่มตัวและผสมผสานกันได้ง่าย และช่วยให้ควายก้าวขาได้สะดวก

ในระหว่างควายย่ำดินนั้น จะต้องคอยระวังน้ำลงไป รongมูลควายไม่ให้ตกลงบนดิน เพราะถ้ามูลควายตกลงไปในดิน จะทำให้ซากวัชพืชที่มีอยู่ในมูลควายเข้าไปปนอยู่ในเนื้อดินที่จะใช้ปั้น การย่ำดินจะใช้เวลาประมาณ 7 วัน วันละ 2 ชั่วโมง จึงจะได้ดินที่มีความเหนียวเป็นเนื้อเดียวกัน

ต่อจากนั้นรวมดินเข้าเป็นกองดินใหญ่ เก็บไว้โดยการ ใช้ใบตองแห้งคลุม และคอยพรมน้ำเพื่อมิให้ดินแข็ง เมื่อจะใช้งานจึงแฉะดินเป็นแผ่นๆ นำออกมาเท่าที่ต้องการจะใช้งาน คนมอญเรียกว่า “เซต้าย” ใช้เท้าเหยียบให้ดินนั้นละเอียดเข้ากันและเหนียวพลิกกลับกองดินไปมาอีก 2-3 ครั้ง จนกว่าจะเห็นว่าใช้งานได้ดีแล้วเหยียบเป็นกองกลมแบน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 เมตร และสูงประมาณ 50 เซนติเมตร

การเหยียบดินเช่นนี้เป็นการแสดงความสามารถของผู้เหยียบ ว่านอกจากสามารถเหยียบให้ได้ดินที่มีความเหนียวดีแล้ว ยังจะต้องให้ได้กองดินรูปร่างกลมสวย และใช้เท้าเหยียบให้เป็นเหมือนรูปดอกไม้ นักเหยียบดินฝีมือดีจะทำกองดินได้เหมือนรูปดอกไม้กลมขนาดใหญ่ได้อีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันได้มีเครื่องจักรสำหรับไม่ผสมดิน จนไม่มีเหลือการเหยียบกองดินด้วยแรงคนและควายให้เห็นอีกแล้ว

แป้นหมุนใช้สำหรับขึ้นรูป

แป้นหมุน ใช้สำหรับขึ้นรูปแจกัน โอ่ง อ่าง หม้อ ครก ฯลฯ ตัวแป้นทำจากท่อนไม้ขนาดใหญ่ แต่งเป็นรูปครึ่งวงกลม รูปร่างคล้ายลูกข้าง ด้านบนตัดแบนราบ มีไม้กลมแบนอยู่ด้านบนเหมือนลูกข้างหัวแบน แป้นหมุนจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 50 – 60 เซนติเมตร ด้านล่างคว้านเป็นรูปกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 เซนติเมตร ลึกประมาณ 30 – 40 เซนติเมตร

การตั้งแป้นหมุน ต้องขุดดินเป็นหลุมให้มีขนาดใหญ่กว่าตัวแป้นเล็กน้อย ตรงกลางหลุมมีหลักไม้ทำจากไม้เนื้อแข็งปักแน่นอยู่ในดิน หลักนี้ต้องตั้งให้ตรงที่สุด เมื่อนำแป้นมาสวมแล้วแป้นต้องหมุนได้คล่อง ได้สมดุล ไม่สั่นคลอน เมื่อนำแป้นมาสวมบนแกนไม้แล้ว แป้นจะลอยตัวสูงกว่าระดับพื้นดินประมาณ 7 – 10 เซนติเมตร ให้อยู่ในระดับพอเหมาะกับการทำงาน ในอดีตต้องใช้แรงงานคนในการหมุนแป้น แต่ปัจจุบันใช้เป็นแป้นที่หมุนด้วยมอเตอร์ไฟฟ้า

ผ้าคลุมดิน ขณะที่ผลงานยังไม่เสร็จ ต้องเตรียมผ้าไว้สำหรับใช้คลุมดินไม่ให้ดินแห้งแข็งเร็วก่อนกำหนด หรือในขณะปั่น ช่างปั่นจะใช้ผ้าเปียกน้ำจับดิน โดยผ้าที่ใช้เป็นผ้าดิบมีขนาดใหญ่กว่าผ้าเช็ดหน้าเล็กน้อย มาพับทบกันเป็นรูปผืนเล็กยาวให้มีส่วนกว้างประมาณ 7 เซนติเมตร ขณะปั่นต้องจุ่มน้ำให้ผ้าเปียกอยู่เสมอ การใช้ผ้าจับ จะทำให้ผิวของเครื่องปั้นเนียนสวยไม่เป็นคลื่นเป็นรอยมือ ทำให้การจับดินขึ้นรูปสะดวก เพราะผ้าลื่นช่วยลดการเสียดสีของดินและมือได้อย่างดี ทำให้การปั่นทำได้รวดเร็วขึ้น

เครื่องมือแกะสลัก

มีอ่างน้ำด้านขวามือเสมอ

อ่างน้ำ ขณะปั่นต้องมีอ่างน้ำขนาดเล็ก 1 ใบ อยู่ด้านขวามือของช่างปั่น เอาไว้ให้ช่างใช้ผ้าจุ่มน้ำให้เปียกอยู่ตลอดเวลา และใช้ล้างมือเมื่อดินติดมือมากจนทำงานไม่สะดวก

หอยกาบ เลือกฝาหอยกาบน้ำจืดขนาดใหญ่ประมาณฝ่ามือ เป็นหอย 2 ฝา ที่พบได้มากในแม่น้ำเจ้าพระยาตอนเหนือ หอยกาบนี้ใช้แต่งผนังภายในภาชนะให้เรียบ โดยใช้มือซ้ายจับไม้วง มือขวาจับหอยกาบ ทั้งสองมือประกอกรองขึ้นงานขณะหมุนแป้น โดยวางน้ำหนักมือทั้งสองข้างให้เท่ากันไม่ให้ผนังโป่งออกหรือยุบเข้าจนเสียทรง

ไม้ปลายแหลม เป็นไม้กลม ยาวประมาณ 80 เซนติเมตร ปลายเรียวแหลมใช้สำหรับแต่งส่วนล่างของเครื่องปั้น ทางดินส่วนเกินรอบนอกของกันเครื่องปั้นให้กลมเรียบ และแต่งผนังด้านล่างของเครื่องปั้นให้เรียบร้อยยิ่งขึ้น

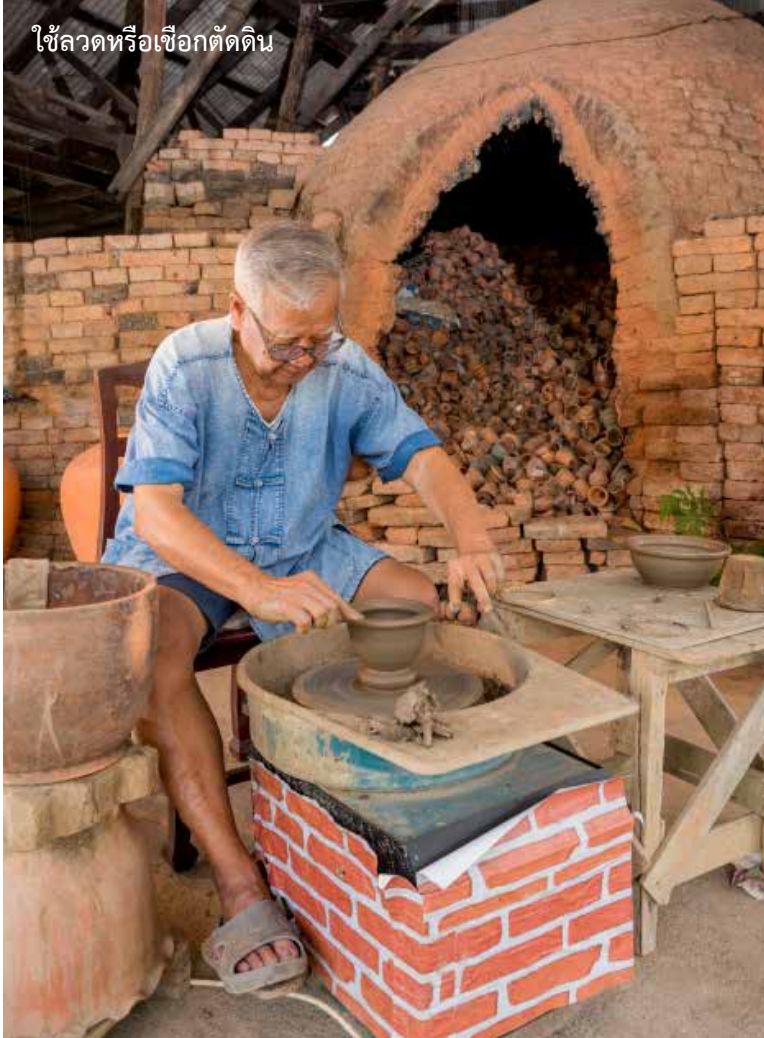

ลวดหรือเชือกตัดดิน เป็นเส้นลวดหรือเส้นด้ายขนาดเล็กใช้สำหรับตัดเครื่องปั้นขนาดไม่ใหญ่ที่ไม่ต้องใช้กระดานรองขณะปั้นออกจากตัวปั้น ความยาวของเส้นลวดหรือเส้นด้ายนี้ ประมาณ 30 เซนติเมตร

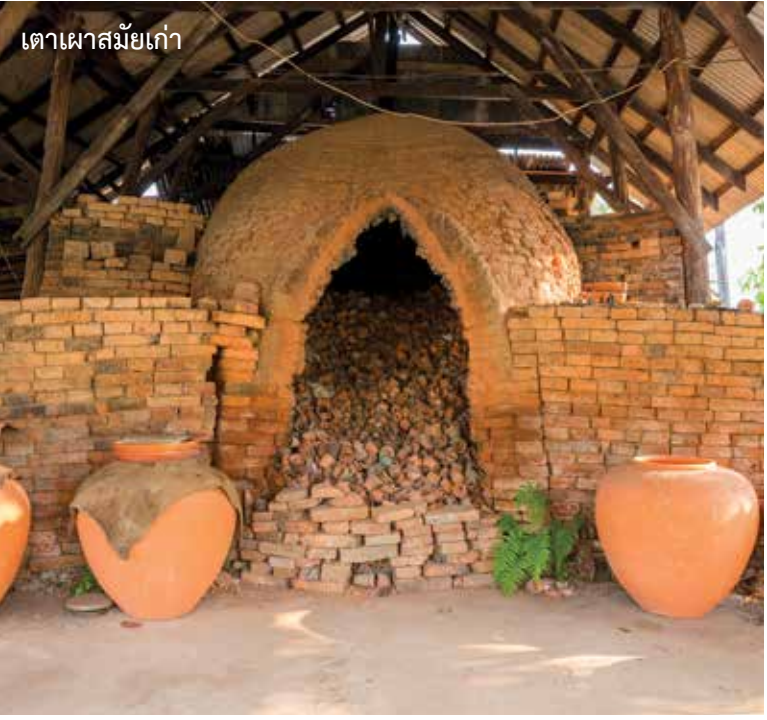
เหล็กขูด หรือไม้ขูด ใช้สำหรับตกแต่ง ขีด ปาด เขียน ลวดลายบนภาชนะ ถ้าเป็นเหล็กนิยมใช้เหล็กลานนาฬิกาที่เสียแล้ว ถ้าเป็นไม้จะใช้เปลือกไม้ไผ่ เหลาสองด้านให้แบน เรียบคล้ายมีดยาวประมาณ 20 เซนติเมตร

กะลา เป็นกะลามะพร้าวขนาดไม่ใหญ่ แต่มีความหนา นามาตัดแต่งขอบให้เรียบเป็นมัน ใช้สำหรับขีดแต่งและเคลา ผิวของเครื่องปั้นขนาดใหญ่ เช่น โอ่ง ให้มีผิวมันเรียบ

ขั้นตอนการเตรียมฟืน ฟืนสำหรับใช้เผาเครื่องปั้น แต่เดิมใช้ฟืนไม้เบญจพรรณและถ้าต้องการใช้ไฟแรงก็จะ เปลี่ยนไปใช้ไม้ตาค่อม แต่ปัจจุบันชาวบ้านหันไปใช้เศษไม้จาก โรงเลื่อย และทางมะพร้าวแห้ง สำหรับเร่งให้ไฟแรงแทนไม้ ตาค่อม และมีหลายโรงปั้นที่หันไปใช้เตาเผาสมัยใหม่เดินเครื่อง ด้วยไฟฟ้าและแก๊ส

ใช้ลวดหรือเชือกตัดดิน

เตาเผาสมัยเก่า

เตาเผาใช้ที่แก๊สหรือไฟฟ้า

แหล่งที่มาข้อมูล และเอกสารที่ใช้ในการอ้างอิงการจัดทำข้อมูล

ลัมภาษณ์ ครูศรีเมือง ทรทอรานนท์

ลัมภาษณ์ นายสุรัตน์ บัวหิรัญ ประธานกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด หมู่ 1 อำเภอเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

เครื่องปั้นดินเผานนทบุรี, พิศาล บุญผูก. โครงการเผยแพร่ผลงานบริการวิชาการแก่สังคม สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2553